

SCHIMBAREA SISTEMELOR DE VALORI ÎN EDUCAȚIE

Schimbările sociale sunt însoțite, de regulă, și de schimbări ale sistemelor de valori. Teoreticienii vorbesc despre valori ale societăților tradiționale, moderne și postmoderne, dar și, din alt punct de vedere, despre sisteme de valori materialiste și postmaterialiste, acestea fiind cele mai importante teorii ale schimbării sistemelor de valori. Analizele și paradigmele formulate vin în primul rând din zona sociologiei valorilor atunci când se are în vedere societatea în ansamblu, și din zona psihologiei și psihosociologiei pentru nivelul individual și microgrupul. Asemenea preocupări s-au înregistrat și în țara noastră, așa cum sunt analizele realizate de Dumitru Sandu, Andrei Roth, Dan Chiribucă și Lazăr Vlăsceanu.

În prezent, în științele sociale teoria lui Ronald Inglehart este cea care domină explicația asupra formării și schimbării valorilor, la care se adaugă elemente din analizele lui Hofstede și Schwartz și cele consacrate multiplicității modernității sau neo-modernizării societăților foste comuniste.

Inglehart a prognozat o „*revoluție tăcută*” a schimbării orientărilor de valoare dinspre materialism către postmaterialism. Inglehart era preocupat în principal de implicațiile din sfera politică a schimbărilor valorice. Orientarea mai redusă către valori postmaterialiste în locul celor materialiste urma să se constituie într-un suport pentru ideile de stânga, în participare politică mai redusă, interes mai mare pentru participarea civică, preocupări ecologiste etc.

Analiza orientărilor de valoare din sfere diferite, precum munca, politica, viața de familie, educarea copiilor, ecologia, religia etc. a pus în evidență doi factori importanți ce le determină. Primul opune orientarea către valori tradiționale celei către valori rațional-seculare, suprapunându-se opoziției tradițional-modern. Cel de-al doilea factor contrastează orientarea valorică către asigurarea supraviețuirii și preferința pentru auto-exprimare. Inglehart nu a etichetat niciodată explicit cele două dimensiuni ca definind modernitatea, respectiv postmodernitatea. Prin conținutul lor însă, ele pot fi considerate ca specifice celor două sisteme. Sondajele valorilor au permis acumularea în ultimii 25 de ani a unui set important de date ce permite evaluarea modificărilor din societățile contemporane. Societățile vestice cunosc în această perioadă un proces pronunțat de renunțare la valorile tradiționale, de creștere a orientărilor de tip secular-rațional, dar și de creștere a orientărilor către autorealizare. Același lucru se petrece, în general, și cu restul țărilor investigate, acoperind ca varietate toate societățile contemporane. Practic avem de a face cu un fenomen universal, petrecut pe fundalul progresului tehnic și științific ce a determinat o bunăstare în creștere, chiar și în țările cele mai sărace ale globului. Pe de altă parte, țările care au cunoscut recesiuni economice severe în anii 1990, precum societățile foste comuniste sau Finlanda, au experimentat și întoarceri către valori

tradiționale. Aceasta reprezintă efectul experimentării unor perioade în care calitatea vieții la nivelul ansamblului societății a scăzut.

Stabilitatea în timp a valorilor care este un dat cultural intrinsec și postularea relativei omogenități a societăților sunt premisele pe care se întemeiază concluzia potrivit căreia cultura este echivalentă cu națiunea, iar rezultatele analizei pe orice grup din interiorul națiunii oferă în linii mari aceeași imagine despre cultura societății respective. El consideră că instituțiile, ca produse ale sistemelor de valori dominante, contribuie la stabilitatea valorilor și a culturilor. Sistemele valori-cultură-instituții tind să se autoregleze la un anumit nivel de echilibru, iar eventualele schimbări vin în principal din afara societăților, fiind determinate de schimburi comerciale, cuceriri, dominare politică sau economică, inovare tehnologică. Progresul tehnologic se poate petrece și în interiorul culturii, fiind dependent de deschiderea la inovare a culturii respective. De aici stabilitatea culturii și valorilor naționale, cel puțin în cazul societăților vestice.

Valoarea este exprimată prin intermediul unor practici, simboluri, ritualuri, eroi. Cunoașterea valorilor nu este accesibilă direct, ci prin intermediul observării acestor practici specifice grupului social luat în discuție.

Indiferent de perspectivă există o întrebare comună care se referă la relația cu globalizarea. Întrebarea care se pune astăzi este dacă globalizarea va duce la uniformizare valorică sau la multiculturalitate? Experiența istorică a demonstrat stabilitatea în timp a valorilor și culturilor, adică păstrarea diferențelor și nu uniformizare. Un alt posibil răspuns poate fi legat de multiculturalitate văzută ca uniformizatoare. Răspunsul este în concordanță cu tendințele de creștere a postmaterialismului și de impactul culturii postmoderne, aducând cu sine orientări către toleranță și acceptarea diferențelor. O lume dominată de orientări de valoare postmoderne ar putea fi una a toleranței și multiculturalității, aceasta putând fiind linia uniformizatoare.

Schimbarea sistemului axiologic se face prin modificări ale valorilor la nivelul întregii colectivități. La nivelul indivizilor, valorile fiind formate prin socializare, schimbarea este condiționată de interacțiunea cu ceilalți. Schimbarea sistemului de valori se face prin crearea de valori noi, conversia valorilor existente și prin hibridizare. Crearea de valori noi reprezintă doar o mică parte din schimbările valorilor care se produc într-o societate. Conversia valorilor este mai importantă, idei vechi sunt reformulate în concordanță cu noile condiții. Reformularea ideilor de egalitate și echitate prezente în sistemul de valori al societății socialiste a contribuit după 1989 la impunerea ca normă și dezvoltarea de orientări de valoare precum toleranța etnică, nondiscriminarea, etc. Valorile noi pot apărea prin hibridizare. Unele idei noi sunt puse în conexiune și devin reformulări ale unor idei vechi, facilitând astfel schimbarea valorică și integrarea unor valori noi în sisteme valorice care nu le presupuneau anterior. Schimbarea valorică este determinată și stimulată de interacțiunea dintre grupuri cu orientări valorice diferite, de schimbarea condițiilor economice și

de progresul tehnologic, de schimbarea generațiilor. Schimbarea este graduală și presupune arareori crearea de valori cu desăvârșire noi. De regulă valorile se schimbă prin conversia sau hibridizarea celor vechi, inițial în comunități mici, iar apoi, prin contagiune, către părți mai mari ale societății. Interacțiunea între grupuri cu orientări valorice diferite reprezintă un factor important în schimbarea valorică.

Acestea sunt paradigmele teoretice contemporane care explică schimbarea sistemelor de valori.

Transformările sociale petrecute în țara noastră după 1990 au condus și la modificări în câmpul valoric. Schimbările petrecute în plan economic, politic, social, cultural au determinat un clivaj la nivelul valorilor sociale și individuale. În plan economic s-a trecut de la economia planificată la economia de piață care promovează valorile eficienței și profitului, trecere însoțită de convulsii, de ilegalități în goana după câștig. Pluralismul din economie s-a împletit cu pluralismul politic și promovarea valorilor democratice. Tranziția de la un sistem la altul nu înseamnă doar transformări economice, politice, etc., ci și schimbarea sistemului axiologic, a mentalităților, a celorlalte forme ale imaginarului colectiv, ceea ce necesită o perioadă mai îndelungată de timp. Perioada pe care o parcurgem o voi numi - cu un termen împrumutat din filosofie – **deconstructivism valoric**. Trăim într-o societate cu ierarhii inversate, atât la nivel macrosocial, cât și la nivelul grupurilor sociale, cu repercusiuni la nivel individual. **Dacă la nivel social valorile încununate cu prestigiu sunt de fapt false valori, iar cei care le promovează devin modele pentru cei care sunt în perioada de formare a personalității, în special, dar și pentru alți membri ai societății, atunci societatea se confruntă cu probleme grave. Mass-media are o contribuție importantă la promovarea falselor valori și modele prin aducerea în prim plan a unor persoane cu care, mai ales, tânăra generație se identifică, și care exprimă succesul social obținut ușor și fără mult efort.**

Școala românească stă sub semnul acestor transformări generale încercând să conserve valorile tradiționale, general umane, pe de o parte, iar pe de altă parte să asimileze și să transmită noile valori ale societății democratice, ale unei Europe unite și ale unei lumi aflate în proces de globalizare. Tranziția în învățământul românesc a însemnat o perioadă de reformă caracterizată prin dese schimbări legislative, adesea incoerente, cu împrumuturi din alte sisteme, incongruente cu tradiția românească și fără studii de impact, dar și fără a lăsa actele normative adoptate să funcționeze suficient timp pentru a vedea efectele și a corecta disfuncțiile apărute. În aceste condiții, putem să ne întrebăm dacă este vorba despre o criză a valorilor în învățământul românesc, criză pe care să o încadrăm în deconstructivismul valoric despre care vorbeam mai sus? Și încă, mai este performanța școlară o valoare a copiilor și tinerilor, a școlii românești?

Posibila existență a unei crize a valorilor educaționale se poate exprima prin scăderea interesului tinerilor și a societății în general, față de școală, prin scăderea prestigiului diplomelor pe care instituția școlară le oferă absolvenților, prin scăderea prestigiului profesiei didactice, prin imparitatea dintre realizările școlare și cele socio-profesionale, o devalorizare a performanței școlare în avantajul celor care „se descurcă” fără eforturi prea mari, în limita legalității, sau în afara ei. O criză a valorilor educaționale astăzi înseamnă nu atât un gol axiologic în spiritul școlii, cât fie o opacitate a publicului la valorile pe care școala le promovează, fie o manieră inadecvată a școlii de a propune publicului valorile respective. Criza este resimțită ca inadecvare.

Școala trebuie să promoveze atât valorile perene, general umane, cât și valorile momentului, dar trebuie să-și asigure totodată și un anume spațiu de autonomie axiologică, pentru că ei îi revine sarcina să formeze noile generații și să promoveze valorile de mâine ale societății. Dar, imperativele prezentului nu trebuie să se erijeze în imperative absolute. Școala, prin valorile sale educaționale, trebuie să-i conducă pe elevi către o viziune prospectivă, de sondare, de proiectare și asumare a viitorului. Tranziția traversată de întreaga societate a generat și o stare de confuzie axiologică la nivelul populației școlare, ceea ce impune ca școala să-și reevalueze activitatea în privința valorilor transmise explicit, sau implicit. Educația poate și are sarcina de a promova valorile performanței, muncii, eficienței, comunicării, cunoașterii autentice, deschiderii spre celălalt, colaborării, toleranței. Valorile educaționale sunt un produs al consumării unor conflicte axiologice între aspecte dezirabile și indezirabile ale ontologicului. Dezirabilul este o problemă de opțiune individuală și grupală, o problemă de apreciere. Ceea ce este dezirabil pentru mine poate să nu fie dezirabil și pentru celălalt. În acest punct necesară este toleranța, conștiința pluralității existențelor și reperelor lor axiologice. Interesul personal trebuie să se articuleze cu interesul grupal, acesta cu interesul național, interesul național cu interesul european, iar cel european cu interesul mondial.

Constantin Cucoș identifică în plan educațional mai multe categorii de conflicte valorice, pe multiple registre dintre care amintim: aspirațiile elevilor - aspirațiile profesorilor, valorile școlii - valorile cotidiene, valori locale - valori universale, valori perene - valori circumstanțiale, valori mijloc - valori scop, valori teoretice – valori practice, valori personale - valori de status-rol etc.

Educatorilor li se cere, sub acest aspect discernământ, ei trebuie să fie primii care să accepte dreptul la diferență, la liberă exprimare, la opțiune personală, trebuie să fie capabili de a decanta axiologicul de alte domenii ontice și ontologice, să-i ajute pe elevi să deceleze între adevăratele valori și falsele valori și să le modeleze personalitatea în spiritul valorilor dezirabile la toate nivelurile.

Bibliografie :

1. Andrei, Petre, (1945), *Filosofia valorii*, Fundația Regele Mihai I, București.

[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b9/Petre_Andrei_-_Filosofia_valorii.pdf], accesat ianuarie 2015.

2. Iluț, Petre (2004), *Valori, atitudini și comportamente. Teme actuale de psihosociologie*, Ed. Polirom, Iași.

3. Rotariu, Trian; Iluț, Petre (1997), *Ancheta sociologică și sondajul de opinie*, Ed. Polirom, Iași.

Prof. învățământ primar Diduța POVESTE
Colegiul „Anghel Saligny”- Tulcea